

ERK

NR. 6

**SISUKS: H. PÕLDNA: VANAD JA NOORED •
A. MÄLK: RAAMAT EESTI VAIMUVABA-
DUSE JA RAHVUSKULTUURI KANDJANA •
J. VIIDANG: ILUKIRJANDUS JA VABADUS-
SÕDA • H. KULMEN: MEIE ILUKIRJANDUSE
TÄHISTE VAHETUS • R. TANDRE: MÕT-
TEID RAAMATUAASTA PUHUL • H. PAALA-
KIVI: MITTETÄISEALISTE NOORTE ORGA-
NISEERIRISEST**

ETTETELLIMINE AVATUD!

EESTI RAAMATU-AASTA SUURTEOSED:

FRIEDRICH REINHOLD KREUTZWALD

KALEVIPOEG

EESTI RAHVUSEEPOS — TÄIELIK ILLUSTREERITUD VÄLJAANNE.
SISULT EESTI TÄHTSAIM TEOS JA VÄLIMUSELT EESTI KAUNEIM RAAMAT!

Redigeerinud ja seletustega varustanud dr. Aug. Anni. Redaktsioonitoimkond: J. V. Veski, Fr. Tuglas, A. Saareste, P. Ariste, D. Palgi. Illustreerinud kunstnikud Kr. Raud (sõejoonised) ja H. Mugasto (puulõiked). Trükk kahes värvis. Parim eesti paber.

Suurus 18×25×2,5 sm, raskus 1 kg.

Esimene trükk 5000 eksemplaris ilmub Raamatu Aasta eestseisuse toetusel eriliselt madala hinnaga: **5 kr.** brosheeritud eksemplar, **8 kr.** kullaga ilustatud riideköites ja **12 kr.** kunstkäsitöö üleni nahkköites. Käesoleva aasta oktoobrikuu kestel ettetelliijaile äga veel odavamalt — ainult

3 kr.

5 kr.

8 kr.

brosheeritud, riideköites, üleni nahkköit.

NB! „Kalevipojast“ tehakse veel eritrükk kaks korda suuremas formaadis (25×35sm), illustreerijate autograafidega, hind **15 kr.** brosh., nummerdatud eksemplariid ainult ettetelliijaile (sisse maksta vähemalt **5 kr.**). Üksikud eksemplariid Watmani (või muul, erisoovi kohasel) paberil **35 kr.** (tellimisel kõik ette maksta).

Kasutage RA soodustusi ja tellige endale „Kalevipoega“ ka edasikinkimise otstarbeks!

Teatage Eesti Kirjanduse Seltsile oma tuttavate aadresse nii kodu- kui välismaail, et neile võiks saata tutvustusbroshüüre, — sest teade „Kalevipoja“ uuest ilmumisest peab ulatuma iga eestlasi!

K O G U T E O S

RAAMATU OSA EESTI ARENGUS

Kirjutisi 15 autorilt. Toimetanud mag. **D. PALGI.**

Missugust mõju on avaldanud raamat eesti rahva käekäigusse? Kuidas seda arendanud või kuidas takistanud? Mida üles ehitanud, mida maha kiskunud? Kuidas kaasa aidanud Eesti iseseisvuseks?

Rohkete illustratsioonidega, 250 lk., suures kaustas. Ilmub RA Eestseisuse toetusel. Kaanehind **4 kr.** brosheeritud ja **6 kr. 50 s.** poolnahkköites. Ettetelliijaile oktoobrikuu kestel **2 kr. 50 s.** brosheeritud ja **4 kr. 50 s.** poolnahkköites.

Esimene osa vilekõitellisest suurteosest

EESTI AJALUGU

I köide

ESIAJALOOLINE JA MUISTNE ISESEISVUSE AEG.

Peatoimetaja — Eesti ja põhjamaade ajaloo professor **H. Kruus.**

Tegevtoimetaja — Eesti ja naabermaade muinasteaduse professor **H. Moora.**

400 lk. suures kaustas. rohkete jooniste, kaartide ja värvipiltidega.

Hind **7 kr. 50 s.** brosheeritud ja **11 kr.** poolnahkköites.

Ettetelliijaile oktoobrikuu kestel **5 kr.** brosheeritud ja **8 kr.** köites.

Ettetellimisel tuleb ära maksta posti jooksvale arvele nr. 20-36 (Tallinnas võib ka Tallinna Linnapanka EKS jooksvale arvele): 1) raamatu hind täielikult — siis saab tellija raamatu postikuludeta, või 2) vähemalt 2 kr. 50 s. iga tellitava raamatu pealt — ülejääk ühes saatekuludega tuleb tasuda lunamaksuna raamatu saamisel. Tellimine kirjutada sissemaksukaardi lõigendile.

EESTI KIRJANDUSE SELTS

Tartus, Suurturg 12, telefon 6-01, posti jooksev arve 20-36.

ERK

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

NR. 6 (28)

25. OKTOOBRIIL 1935.

III AK.

VANAD JA NOORED *).

Meil kõneldakse sageli generatsioonidevahelisest võitlusest. Sageli meie avalikkuses tõstetakse esile noorte ja vanade probleem ning kohati tahetakse sellega selgitada ka kõiki meie viimase aja murranguid ja leida sellest mingit üldmaksvat vormelit, mis oleks paigutatav igale poole ja millega oleksid seletatavad kõik nähtused meie avalikus elus. Käesoleva ajakirja veergudel on ridade vahel mitmed autorid selle probleemi ajakohatusele ja ebakohasusele tähelepanu juhtinud, kuid vaatamata kõigele sellele vilksatuvad ikkagi siit-sealt läbi mõtteavaldused, mis viitavad sellele probleemile. Ja nii imelik kui see ka ei ole — magusaks suutäieks paistab see küsimus olevat mitte noortele, vaid v a n a d e l e.

See oli kolmekümne aasta ümber tagasi, kui tollaegsed noored, nüüd kindlasti kolmekümne aasta ümber vanemad ja mitte enam noored, oma maailmavaatelise hümna avaldasid luuletaja sõnad: „Las kasvame me tõusev sugu . . . ja nendele kes näevad und, kord müristame kõrva sõjalugu.“ See nakatas ja haaras. See tekitas tegevusindu. Ja selle tulemusena pidi kujunema, labaselt öeldult, „üks suur mürts“.

Kuhu see jäi? Kudas see teostati? Kes selle teostas?

Öeldakse: vabadus, iseseisvus, omakultuur, areng.

Õigus. Eelöeldud aarded on praegu tõesti olemas, tõesti saavutatud, on meie käes. Kuid kas siis jäi kuu seisma, nagu omal ajal Juudamaa orus, ning järeletulevad põlvned seisid käed rüpes ning vaatasid pealt, kui vanemad vennad titaanselt heitlesid eelnimetatud aarete pärast? Sugugi mitte.

Graniit ja pronks on selle ajastu tumm tõendus. Meie näeme ausambaid kooliõpilastele. Neile, kes siis olid pisitillukesed mudilased,

*) Avalik vastus „Vaba Maa“ M. J—le.

kui nende täiskasvanud vennad „mürtsu“ teha ähvardasid. Nemad ei ähvardanud, nemad ei teinud suuri sõnu, vaid tegid oma töö.

Kui meie sangarlikku heitlust iseseisvumise eest tähistavad ausambad kooliõpilastele, siis samasugust sangarlikku võitlust omakultuuri ja eesti teaduse eest tähistab eesti raamat. Ja siin meie iseseisvusaja raamatutoodang on selgeks tõestuseks sellele, et meie noor generatsioon on teinud siin rõhuvana enamiku kogu tööst ja on saavutanud meie teadusele nii tunnustuse välismail kui ka imetluse meie omal kodumaal.

Ja meie kunst ja kirjandus? Kas domineerib ka siin meie vanem generatsioon? Tegelik elu näitab siin sama, mis mujalgi. Ka siin on teinud meie noorem generatsioon oma töö, ilma et ta oleks lõõnud sellest suuremat lärmi.

Ja meie avalik elu? Kas oleks ka siin midagi ette heita noorele generatsioonile? Ka siin näitab tegelik elu, et enamikku avaliku elu tege-laskonnast ei moodusta mitte hallpäised 1905. aasta tegelased.

Miks siis see lärm? Miks siis see rünnak noorte vastu, kes tõeliselt ei ole nii loind, kui seda kiputakse tõendama, kes tõeliselt ei ole nii teguvõime-tud, kui seda ette maalikakse? Miks kujutatakse praegust ajastut säära-sena, nagu oleksid noored paharetid, kes kuhugi ei kõlba?

Meile näib, et selleks on põhjused ainult psühholoogilist ja majandus-likku laadi. Meile näib, et kogu kujutletava võitluse sügavamad alused peituvad ainult vanema generatsiooni meelsuses ja teenistuskohdades, ja mitte kuski mujal.

Salgamata on meie nn. vanem generatsioon omaaegse sotsiaalse võit-luse ja sel ajal kajastunud meeolude produkt. Sotsialism ja nihilism on neisse surunud oma parandamatu pitseri. „Üks rahvus“ ja „üks rah-vu s r i i k“ oli tol ajal unistuste objektiks, mis omas tõelisuses paistis nii-võrd efemeersena, et sellest ei julgetud enamikus unistadagi. Meie teame paljusid avaliku elu vanemaid tegelasi, kes iseseisvat Eestit pidasid küla-kooliõpetaja rumalaks unistuseks ja omilapsi kasvasid kas vene või juba universalismi vaimus, milles nähti suuremat realiteeti kui meie iseseisvas kul-tuuris. Seetõttu on loomulik, et peeti ja peetakse veel praegugi reaalseks Sarmaatia legendikke ja salajas unistatakse meepottidest, mis seal kõik oleks võimalik. Kuid tegelikkuses on see tüübiline „endiste inimeste“ men-taliteet, mis praeguse ajastuga ei sobi. Praegusse ajastusse sisseelamiseks aga puudub neil seega võimalus ja isegi nende nn. „uuestistünnile“ ei saa olla reaalselt lootust.

Näiteid selleks võiks tuua kõige drastilisemaid. Võtame kas või selle, kui jutt läks rahvuslikele tiritustele ja sellega seoses loomulikult ka nimede rahvustamisele, siis ütles üks avaliku elu tegelane, kel võõrapärane nimi, et tema küll ei saa oma nime rahvustada, sest pärimused kõnelevad, et ta esivanemad olevat olnud vabad talupojad „rootsi päritoluga“. Ligemal vaatlusel selgub aga tõsiasi, et selle „rootslase“ vanaisa oli tõsine eesti talumees ja kandis sulaselget eesti nime. Sellesse tegelasse on aga univer-salism niivõrra sisse tunginud, et ta oma soo ja oma esiisad ära salgab ja tahab olla ihu ja hingega ükskõik mis, mitte aga eestlane. Küsime nüüd: — võib see isik olla rahva juhte? Või jälle teine tegelane, kelle lapselaps sulaselges võõras keeles lausub: djadja, u menja Štanõi mokrõje? . . . Ja säärased isikud ei ole mitte üksikud meie avalikus elus.

Meie noorem generatsioon, võrreldes meie vanemaga, on aga iseseis-

vusajastu tõsine produkt. Lihtsa eestlase emapiimaga sisseimetud rahvuslus ja uue, sündiva Eesti sangarlikkudes võitlustes karastatud ihu ning vaim on tema loojad. Mitte universalism, vaid tõsieestluse rahvuslus on tema lipukirjaks. Ja siit ka vahe tema maailmavaates võrreldes vanematega. Meie noorem generatsioon on juba alateadvuses mõtete kandja, mis seisavad teravas vastuolus endise aja nihilismi ja sellega ühenduses olevate vaadetega. Ja seetõttu ei vaata meie noorem generatsioon oma isamaa ja oma riigi peale mitte kui objekti peale, millelt ta peab hüvesid saama, vaid ta tunneb ennast tõsise rahvuslasena kohustatud olema sellele maale, kes on tema sünnitanud, andma oma parima. Mitte õigused ei seisa siin esiplaanil, mitte saamahimu, vaid esiplaanil seisab sõna õilsamaist õilsam — ja see on kohustus. Ja see on kaht generatsiooni eristav joon, tuli ja vesi, millega ei taheta leppida, kuid millega peab leppima.

Kõige tüübilisemaks näiteks noorema ja vanema generatsiooni vahest peaksime küll pidama ühe noore riigikoguliikme esimesi märke, kui ta astus selle kõrge kogu liikmeskonna keskele. See noor ütleb et seal on tabanud teda suur pettumus tema elus. Loova töö asemel ta seal jälginud küll rohkem intriige, klatsijuttu ja kaardimängu, kui kohustust — anda omale maale oma parim.

Eeltoodud näide on üks tüübilisemaid. Kuid see pettumus, mis seal tabas ühte noort, tabas ka laiu hulki, mis omakorda tekitas nii rahvusliku nõude uute nägude järele. Ja meile näib, et see nõue on nii hingeliselt kui ka eluliselt põhjendatud.

Kuid siin, peab ütlema, ei ole süüdi mitte noorem generatsioon ega selle üksikud esindajad, vaid kogu rahva meelsus. Siit ei saa meie välja lugeda võitlust vanade ja noorte vahel, vaid elulist nõuet kogu meie avaliku elu noorendamise, õieti öelda — uue hingestamise järele. Ja see võitlus ei ole mitte võitlus vanade ja noorte, võitlus isade ja poegade vahel, kuna pojad täiel määral tunnustavad isade positiivseid saavutusi ja hoiavad neid kõrgel, vaid vana maailmasuhtumise võitlus uue, pealetungiva ja elujõulisema maailmavaatega. Ja uuel rindel löövad kaasa nii vanad kui ka noored, olgugi et viimased on enamikus.

Majanduslikult seltsib aga selle täiesti loomuliku arenguprotsessiga tegur, millele on pandud liigagi vähe rõhku ja millest tavaliselt vaikivalt mööda minnakse. See on kohtade küsimus. Sest meie avalikkuse ümberkorraldamisel iseseisvuse algaastail loomulikult vallutasid avaliku elu juhtivad kohad need, kes aastail olid selleks küpsed, vaatamata oma maailmavaatele, mis sageli taotles vaid kohtade haaramist, puhast materialismi. Ja kui nüüd aeg-ajalt selgus uue ideoloogia jõuline edasitung kogu meie avalikkuses ja kui paratamatult vajaliseks sai asendamine uuega, kui vajaliseks osutus kogu avalikkuse noorendamine, siis loomulikult tekkis vana vastupanu uuele. Kui üks vana asus kümnelt kohal seetõttu, et oli puudus omal ajal avaliku elu juhtivaist tegelasist, siis sellest kümnelt kohast loobumine oli nüüd raske, kui mitte majanduslikult võimatu. Ja selles vana vastupanu jõulisele ja elulisele uuele maailmavaatele peitub meie arvates kogu probleemi tuum. Ja otseselt öeldes ei ole see mitte noorte võitlus vanadega, vaid nende vanade omast maailmavaatest mitte loobuda tahtvate võitlus noortega, kes noortele arengutee isiklikel majanduslikel kaalutlustel tahavad sulgeda. Ja seetõttu tõstetakse esile noorem generatsioon kui pealetungija, keda kirjeldatakse kui pealetungijat loomulikult kõige mustemais

värvides. Taktiline võte, millel pole ei alust ega sisu, kuid mis oma olemuses on üks alatumaist.

Kuid on vana tõde, et elu arengut ei suuda sulgeda ükski kunstlik takistus. Kuigi elu arengule tahetakse panna vastu, kuigi elu arengule seistakse vastu, siiski ei suuda vastuseisjad ka meie avalikkuses tõkestada seda rahvuseluse, kohustustunde ja uue maailmavaate spontaanset arengut, mille kandjaks tervikuna on meie noorem generatsioon. Ja tema edasitungitaktika ei ole nii revolutsiooniline, nii ruineeriv ja isiklikele küünarnukele baseeruv, nii saamahimuline, kui see oli vanemal generatsioonil. Meie noorem generatsioon ei ihalda mingit mürtsu, ei taha isadele sugugi müristada kõrvu sõjalugu, nagu seda ähvardati teha aasta kolmekümne eest, vaid meie noorema generatsiooni ainsaks taktiliseks võtteks on töö. Ja kui sellel põllul veelgi rohkem veeretatakse ette takistusi, kui neid praegu olemas on, siis võimsa relvana astub nooremale generatsioonile abiks aeg. Sest nooremal generatsioonil on aega, ja tema aeg ei ole nii kaugel mägede taga, nagu hallpäisel kujul kunstniku pildil, kes unistab koidupunast.

H. Põldna.

RAAMAT EESTI VAIMUVABADUSE JA RAHVUSKULTUURI KANDJANA.

Vaadeldes meie raamatutoodangu viimasaegseid andmeid, peame tunnustama, et arvuliselt on toodang kujunenud lühikese ajaga võrdlemisi ulatuslikuks. Nii on 1934. aastal ilmunud meie raamatuturule 1280 raamatut, neist 155 ilukirjandusliku iseloomuga ja viimaseist 90 meie algupärast loomingut. See on suur hulk kirjavara, suur kogus teadmusi, suur kvantum rahvateaduslike ja ilukirjanduslike varasid, mis suure intensiivsusega rajavad teed kõrgema kultuuritaseme poole. Sest ja muustki nähtub, et meie kultuuriline tase ja rahva vaimsus tõusevad võrdlemisi järsu nurga all. Ja olud on sellised, mis meid eeskätt selleks kohustavad ja sellist vitaalsust kultuurialadel kuidagi ka võimaldavad.

Kui arvata välja mõningad iseseisvusaastad, mis rahvaste elueaga võrreldes enam kui lühikesed ja mis mööduvad poliitiliste segaduste ja majanduslike häirete pinge all, siis muul ajal pole meie kultuuril ega raamatul kui kultuuri avaldumisvormil ja mõõdupuul olnud arenemiseks ega tüsenemiseks peaaegu mingisuguseid võimalusi. Alustades Wanrad-Köll'i katekismusega on olukorrad meie vaimuvabadusel alati lõiganud tiivad ja võõrad tallanud üle neist kasvukohtadest, kus tõrkasid esimesed idulehed, meie omakultuuri algmed. Kuid igal vabamal hingetõmbel, iga vabama tuulepuhangu puhul on meie rahvas end uuesti leidnud ja asunud jätkama sealt, kus teda vägivaldselt katkestati.

See oli reformatsiooni-puhang, mis tõi ilmale meie esimese raamatu augustis 1535. aastal. Protestantlikud õpetused elustasid masse. Omakeelseid jutlustajaid tõusis tihedasti siin-seal. Ja ses rahva südant haaranud käärimises, ses jõuliselt plahvatanud reformimistules oli suur osa meie rahva põlist vabadustungi, iseolemise kustumatut tuld. Võib-olla oleks sest ajast juba pääsnud meie kirjandus ja rahvuskultuur arenema oma teid mööda ja valmistanud järelpõlvedele pinna, millele need oleksid võinud

oma võitlusis edukamalt tugea, kui aeg oleks võimaldanud reformatsiooni-puhangu alanemist ühtlaseks vooluseks, üksikud pursked koostada suuremaks valgusjõuks. Kuid sedapuhku jäi saksa-eestikeelne katekismus ainukeseks mälestuseks esimestest vaimuvabaduse pioneeridest ja esimesest eestikeelsest trükiraamatust. Juhan Julma aegsed sissetungid, laastamised, tapmised, põletamised ja sellega kaasuvad õudused pühkisid kõik taas maatasa.

Rootsi valitsuse lõpp-päevadega alustub teine puhang eesti raamatule. On üldiselt teoksil raamatu ja trükisõna viimine igasse tarre. Koolivõrk laieneb. Keelt kohendatakse. Ülikooli ukSED on avatud teadushimulistele. Ja vastsele testamendile ning Hornungi ja Stahli raamatuile on lisandumas rida teisi, sedavõrd, kui oli saanud kindlamale jalale seadusandlikult juba määratud rahvakool ja üldine kirjajaridus. Kuid siis tuli Põhjasõda suure näljaga, kümneaastase tapluse ja põletamisega ning lõpuks katk, nii et maa jäi tühjaks ja paljaks ning inimene nuttis rõõmust, kui leidis teise jälgi või kuulis veel koera haukumist, mis teatas, et veel pole elu sootuks kadunud selt paljukannatanud maalt.

See oli kadaka visadus, selle Lääneranniku väheviljakale servale asunud rahva sangarlikkuss, mis laskis ohtude ja hävituste möödudes elul tõusta uuesti ja uuesti. Ning vaevalt sada aastat Vene valitsuse aegset täisorjuse alandust ja sügavust — kui lõkendavad uuesti peerud ja rahvuslik ärkamine kantakse talust talusse meie ärkamisaegsete kirjanikkude ajalehe- ja raamatu-sõna abil. Siitpeale ei heideta meie kultuuriavalduste üle otseselt surmalinikuid. Meie raamat jääb ja areneb. Meie inimene pääseb lähemale teadustele. Meie kirjandus on jõuline sest, mis käärib tõkestamatult meie rahva hingest. Üksikuist tuledest saab üldine, arenev, valgustav ja pimedust hävitav ühe. Kirjasõna ja raamat jäävad kokkupuutesse rahvaga. Kirjasõna ja raamat äratavad neid, kes veel magavad. Kirjasõna ja raamatu valgus märgib teed igale eestlasele. Saksastamis- ning venestamiskatsed ei jaks summutada seda, mis tõuseb meie oma hingest, mis on meie oma ja kajastab neid ideid, mis veel osaliselt selgimatuna otsivad kujundumist ja teostumist igas südames Peipsist kuni Läänemere tujukate voogudeni.

* * *

Meie tänapäeva raamatule ilukirjanduse osas on tehtud tihti etteheitteid, nagu ei oleks ta küllaldaselt tunglakandja; nagu ei jaksaks ega tahakski ta küllaldasest ulatuses seada tähiseid ega rajada teed nende poole; nagu oleks kirjandus tõmbunud egotsentrilisuse piirjoone taha, ilutseks parnassil ega hooliks juhi kohast seal, kus kohavad eluvood, kus igapäev oma muredega ja võitlustega vormib inimesi, saades saatuseks üksikuile ja rahvaile.

Eriti on seda süüdistust suunatud meie lähema mineviku kirjanduse vastu. Maailmasõjast ja poliitilistest keerduilttest kainenenu inimene pöördus korraga kirjasõna poole ja leidis, et kõik pole just kohane tema mõningaile nõudmisile. Tõepoolest oli võõrdumine mõlemapoolne, ja süüdistada siin tarvitaja poolt loojat või looja poolt tarvitajat loiduses, eri sihtides ja huvipinevusetuses oleks enam kui ekslik.

Aeg oli seesugune, et koolipoisidki heitsid nurka õpikud ja tormasid otsesse võitlusse. Oli tegemist piirjoontel, oli vaja lõhkuda vana. Sel ajal polnud kellelgi palju aega sisemuse eest hoolitsemiseks ei rahvuspiirides ega isiklikult endas. Ja kirjandus — ta kasvab nagu puu omamaa pinnast. Ta sirgub neist mahladest, mida joodab talle rahva elupinge ja

selle laad. Ning kui rahvas oli heidetud ise tulle ja tuulde; kui meeolud ja vaated muutusid päevadega; kui veendumused pörkusid vastu teise omi kui murdlaine kaljule; kui elati laialt ühepäevsusele, valimata palju abinõusid; kui Maaailmasõda, Vabadussõda ja nendega kaastuvad poliitilised lainetused killustasid suuresti rahva hingeelu — siis pole ime, kui loovad tegelased ajasid radu omaette, heitudes siia-sinna ühes oma kasvupinnaga, ühes oma rahvaga. Ja niipea, kui jõudis rahvas taplusest siseriikliku arenemise faasi, asus kandma ka juhtungalt meie kirjandus ja teadus, meie raamat.

On öeldud, et lähema mineviku kirjandus polnud elulähedane. See ei pea pooltki paika, kuna kõik on elulähedane, mis luuakse, on mitme-palgeline, ja autor ei saagi luua midagi, mis asuks eemal elust, väljaspool elu. Pitsiheegeldaja ja karbonaadilõikaja, idealist ja marodöör, kujur ja laevnik — need on kõik elust ja igauks oma liigist on veel omakorda erinevate huvidega ja omapärase hingelaadi kallakuga ükskõik kui suures ulatuses. Seepärast on kõik elulähedane — iga aine ja iga käsitlusviis.

Kuid küsida võiks teiselt lähtekohalt: kas iga elulähedus on positiivselt teretulnud meie rahvustervikule? On edasiviivaks lüliks meie vaimse kultuuri ehitusele? On rakendatud liitungeiks ühiste huvide rakkes, ühiste tähiste suunas? Ja siin võiks vahest öelda seda, et andku meie kirjandus seda elu, mis on põhiomane meie rahva iseloomule ja summeeritud huvidele! Olgu ta lähedane sellele elule, mis kasvab meie võitluste verest ja surmaohvreist väetatud minevikul! Olgu ta lähedane nendele sihtidele, mis on põlvest põlve hõõgunud meie rahva unelmais ja igatlustes ning rakenduvad nüüd edasiviivaks teoks. Seda võiks soovida ja — kirjandus ei ole kunagi jäänud hiljaks seda väljendama mis käärib rahva laiades hulkades.

Sel ajal, kui selgusetud voolud veel mujal ristlevad üks teisega, kajastuvad juba kirjanduslikust loomingust selgunud sihid. See oli ammu enne teisi, kui Kreutzwald nägi oma väimuslimaga kaugel vabaduses ja kultuursuses kasvavat eesti kodu ja Juhan Liiv nägi rahvast ennast oma maa peremehena ja saatuse seadjana. Ja nüüdki? Kas meie maaelu käsitlevad romaanid, meie kodunurmest hingestunud luuletused ei ole varakult osutanud seda sidet, mis meie inimest seob koduga ja maaga ja mis praegu on enam ja enam avaldumisel ka igapäevases elus? Kas Kivika maamulda sõrmitsevad asunikud, Jakobsoni maakamara küljes rippuvad tegelased, Tammsaare soo ääres võitlevad talunikud ei ole veri meie verest, liha meie lihast ja ei näita kodumulla ja rahva vahel valitsevat katkematut sidet? Sest autor ja raamat — eks nemadki ole ise pärit samast maast! Eks nad ole leht samast rahvapuust! Ja eks nad kujunda endas ja endast selle puu-terviku laduvõrseid, mis kasvades juhivad puud kui tervikut kõrguse ja võimsuse sihis!

* * *

Kuis raamat avaldab alles eosolevaid rahvuslikke käärimisi ja tuleviku-tõekspidamisi ja -huviseid ja on alati uue valgustusjärgu esimeseks tuleks, selgub meie viimase aja nähtusistki. Kui umbes aasta tagasi sündis meie rahva mentaliteedis ja riiklikus ülesehitus- ja arenemistöö viisides suuri murranguid, siis jõudis raamat juba ammu enne samale rajale.

Ajal, mil poliitiline elu oli kulminatsiooni-punktil ja kõik kired olid suunatud sinna, näitas eesti raamat nii kirjanduslikul alal kui ka populaarteaduslikes väljaannetes suurt produktiivsust. See oli rahva alateadvusest loojaisse üle kantud, kuid laiades hulkades veel ilmnemata nälg üksmeel-

suse, rahu ja kultuurse täiuse poole. Ja kuna poliitilised kired praksudes ja suitsu ajades lõkendasid, tõusid meie sel ajal peaaegu unustusse surutud raamatu arv ja sisuväärtus, aimates õieti, et lähemas tulevikus pöördub üksmeelseks liitunud rahvas vaimuvarade poole.

Sama osutab meie romaani pöördumine minevikku. Kirjanduslik looming ammutab rahvuslikku kapitali meie mineviku suurtest pilkudest, mis toovad tänapäeva põlvele lähemale meie rahva eluhetked, mil oldi tugev võitjana või austustvääriv visaduses, vastupanujõus, raskuste kandmise tugevuses. Neid pilte, seda tagasitoodud vaimsust, seda mineviku nõudjat ja julgustavat häält on meil vaja täna ja homme meie rahvastervikluse, ülestöötamise ajajärgu, üksmeelsuse ja ühestõmbamise rajale asumise puhul. See lähistatud jõuline minevik on sel puhul meile edasiliikumisel tõhusaks kannatoeks. Ja autor ei saanud asuda nende asjade juurde enam siis, kui möödunud aasta elujuhtimise ümbermõtestamine vajas seesuguseid teoseid. Autor pidi asuna töö juurde juba ammu enne, aimates oma sisimas seda, mis rahva hinges alles asus pakitsema ja käärima.

Kuna tänapäeval seisab meie rahvas suurel magistraal-teel, astudes kiirelt ja jõuliselt edasi, siis on mõnelt poolt öeldud loomingugi suunas, milliselt peaks ta end ülal pidama sel tähtsal ajajärgul. Kuid olgu siinkohal öeldud, et iga piiramine ja loomingu veoloomastamise katse lõpeb tühja.

Oma laadilt ja sisult ei saa tellitud töö olla sügav ega etteulatav, nagu seda võime konstateerida vene ntüdisaegse tendentskirjanduse juures. Kirjandus ei tohi olla pinnaliseks silmategijaks enamusvoolule, enda ümbervalajaks väljastpoolt antud vormidesse. Sest kõmiseks õõnsalt selline luule ja proosa. See oleks ainult kellukese kumin ja tihtigi lõhkise kellukese plärin, kui seda ei kannu vaba ja jõuline armastus oma maa mineviku, oleviku ja tuleviku vastu, millest peab kasvama välja ka vaba ja jõuline looming oma rahvast ja oma rahvale.

Vaimsus ja raamat vaimsuse avaldusena olgu igavesti vaba. Ta ärgu olgu otseselt ideede teenistuses, neist seotud ja suunatud. Ta olgu ise ideede kandja, ideede ümbervormija, uue vaimsuse sünnitaja. Seotud tiibadega taltsas lind ei jaksa tõusta kõrgele. Ja kui ta ei jaksa seda, ei jaksa ta ka näha kaugele. Ja kui ta ise midagi ei näe, mida oskaks ta siis veel öelda teistele? Olgu need read seks, et meenutada: mitte ainult see, kui keegi tahaks alati ja kõikjalt, igast raamatust kuulda oma „soovimusikat heliplaatidelt“, ei halva loovat jõudu, vaid ka aineline madalus ja ainelised kõited takistavad kirjanduse jõulist tõusu, vaba loomingut ja avarat, kauget vaadet. Ja raamatu-aastal peaks võtma suuna sesse kanti, et iga looja võiks olla vaba ainelisistki muredest, et ta võiks anda kogu oma hingepinge ja jõu sesse, mis ta loob. Aeg on selline, mis just vaimsel alal nõuab erilist kotkalendu. Ja aeg on selline, et peame igati püüdma seda võimaldada — eesti raamatu, selle kultuurialuse ja vaimsuse tunglakandja kaudu oma rahva paremaks tulevikuks.

Meie raamat! Eesti raamat!.. Katekismusega on alustatud, siinamaani on jõutud. Ja raamatu kui kultuurikandja tuli ei leegitse enam ainult suurlinnade keskuses, jättes pimedusse agulid ja maa kaugemad piirid, vaid kirjasõna ja raamatuvalgus on levinud üle kogu maa. Ja kui kuski ollakse veel pimeduses, seal süüdatakse tuled täna-homme. Meie raamat, meie teadus ja kirjandus on olnud suureks valgustusallikaks meie rahva pimedamailgi elukäänakuil. Aga meie raamatul on veel suuremaid ülesandeid meie tõsirahvusluse, kultuursuse ja riikluse huvides tulevikuteedel.

Sest — meie maa pole suur. Vähe on siin loodusvarasid, napilt inimiljoneid. Ses suhtes pole meil eeldusi võidujooksuks suurtega. Kuid on siis taevas meie pea kohal madalam? On meie kaldaid uhtuv meri vabadusetum? Ja kas meie päike ei paista samuti metsadele ja põldudele! Ja kas siis meie kultuur ja rahva vaimsus ei või olla sama jõuline ja vaba, sama kandev ja vastupidav, sama üksmeelne ja ehitav oma sini-must-valge lipu all kui igal teisel esmajõulisel rahval? Vaimsus taotleb kõrgusi. Ses pole pandud meiegi rahvale piire.

Eesti raamat ja vaba, loov vaim peavad tunglakandjatena käima sel rajal juhi kohal. See meenutagu veelkordselt eesti raamatule kui rahvuskultuuri põhikapitalile ja raamatu loojaile kui vaimsuse esindajaile suurt töövastutust meie rahva tuleviku ja ta kultuurilise ilme kujundamisel.

A. Mäik.

ILUKIRJANDUS JA VABADUSSÕDA.

Kõigil aegadel on ilukirjandus etendanud suurt osa rahvaste ühiskondliku elu kujundamisel. Ilukirjandus on valmistanud ette suuri ühiskondlik-poliitilisi murranguid rahvaste elus. Ilukirjandus on sisendanud rahvastele uut elujulgust ja eneseusku kõige raskemal katsumisaegadel. Ja ilukirjandus on nähtamatu sisejõuga hingestanud rahvaste kehalist ja vaimset mina — võõrrahvuste ikke maharaputamisel.

Nõnda näiteks väidavad mõned kirjanduslõolased, et ilma Rousseau'ta, Mirabeau'ta jt. oleks jäänud olematuks Prantsuse revolutsioon neis mõõteis ja selles ulatuses, nagu tunneme seda ajaloost. Samuti on tõestatud see suur osa, mis Emile Zola ja Viktor Hugo etendasid oma romaanidega prantslaste ühiskondlikus elus. Meie haritlaskonna vanemale generatsioonile on tuttav ka see osa, mis poola messianismikirjanikud etendasid poola rahvuse elus kõige raskemal Vene surveaegadel. Ja enamik meie küpsesse meheikka jõudnud kaasaegseist mäletab unustamatus selguses, et siis, kui Vene isevalitsusliku sandarmivalitsuse surve muutus talumatult raskeks rahva paremaile poegadele ja massidele, siis olid Tolstoi ja Dostojevski romaanid selleks jõulätkeks, mis kandsid kustumatut vabadusigatsust rahva mõtlevasse ossa.

Meie avalikkuses on juhitud juba aastate eest tähelepanu Sandor Petöfi isikule, kelle pea ümber lehvib ungarlaste juures rahvuskangelase ja luuletaja-pühaku oreool — selle osa tänutäheks, mida Petöfi etendas ungarlaste vabadusvõitluses nii luuletajana kui ka tegeliku vabadusvõitlejana. Eeltoodu juures pole meie saksa orientatsiooni mõjustuses üleskasvanud haritlasperele võõras ka saksa luuletaja Theodor Körner'i toodang, mis omal ajal virgutab saksa rahvast samal määral enda koondamisele ja kokkuvõtmisele Napoleoni sõdades, kui tegi seda rahvuspoliitiline mõtleja ja filosoof Fichte.

Ka eestluse virgumisel rõhuvast minevikust on ilukirjandus etendanud suurt ja määrava tähtsusega osa. Aastate jooksul on pudenenud küll suur osa sellest kirjanduslik-kunstilisest erikaalust, mida omasid meie ärkamis-aegse ilukirjanduse tooted rahva mõtlevate peade kriteeriumis raamatute ilmumisel. Kuid salgamatuks jääb see osa, mis need raamatud etendasid rahvuse endaväärtustunde kujundamisel ja elujulguse sisendamisel. Selles

suhtes väärrib kronoloogiliselt märkimist esimeses järjekorras Kreutzwaldi „Kalevipoeg“. Selle raamatu puhul on väidetud, et see ulatas „allasurutud orjarahvale kuningakirja,“ tõendades igale eestlasele, et „sa pole mitte ori, vaid oled kuninglikust soost“. Kaine argipäeva valguses tuleb loomulikult võtta neid raamatu rahvuspoliitilist tähtsust allakriipsutatavaid väiteid teatud reservatsiooniga. Sest raamatu mõju eesti rahva endaväärtustunde tõstmisel ei avaldunud kindlasti niipalju rahvamassis kui üksikute haritlaste juures. Arvestades seda, peab küll möönma, et Liidia Koidula mõju noorsoo kui eluõigusega rahvusühiku liikmete enesetunde kõvendamisel ja kodumaa armastuse sisendamisel kindlasti suurem pidi olema.

Kuid pole vist eksitus väita, et kui poleks ärkamisaja künnisel trükmusta näinud Kreutzwaldi „Kalevipoeg“, siis vaevalt oleks meile sellist võltsimatust isamaa-armastusest lõkendavat luuleraudvara suutnud pärandada ka Koidula isik. Ja kindlasti poleks sel juhtumil ka Fr. K u h l b a r 's i, M. V e s k e ja J. P ä r n 'a toodang omanud sellist rahvuspoliitilist ja kirjanduslikku kaalu (mis võib nende tooteile omistada veel tänapäeval), kui poleks tähisena teed näidanud Kreutzwaldi monumentaalne teos. Nii et kõneldes Kreutzwaldi teose rahvuspoliitilisest tähtsusest, peab arvestama seda mõju peamiselt tolaeagsete ja järgneva generatsiooni haritlaste rahvusteadvuse kasvatamisel.

Kõneldes ilukirjanduse osast meie ühiskondliku elu kujundamisel ja rahva ühtekuuluvustunde ning tulevikujulguse sisendamisel, mis aastakümnete pärast ennast nii võimsalt sirgu ajas Vabadussõja pärastises käigus — ei saa jätta kahe silma vahele J. P ä r n a jutustust „O m a t o a, o m a l u b a.“ Selles raamatukeses kerkis võimsana esile Lahvardi Kristjani kui eesti pealeteoorjusaegse esimese silmapaistvama individualisti kuju, kes rajas kogu oma eluenergia „oma toa ja oma loa“ kui kandvama elu juhtmotiivi ja põhimõtte teenistusse. Ärkamisaja tõusuaastaist alates on „oma toa ja oma loa“ põhimõtte juhtinud meie majanduslikku arengut. See põhimõtte on võimaldanud eestlusel ennast majanduslikult sirgu ajada nii linnas kui maal juba sajandi vahetusel. Ja selle individualistliku põhimõtte kummardamisele vaimus ja tões võlgenemegi tänu, et eestlus osutus suuteliseks võõrarahvuste ikke raputamiseks oma turjalt, kui saabus soodus ajalooline konjunktuur.

„Oma toa ja oma loa“ põhimõtte teostumine isiklikus elus sisendab üksikindiviidile kodutunnet. Isiku ainelise eksistentsi kindlustamine iseiseiva kodu loomisel võimaldab üksikisikul ennast maksma panna teiste kaaskodanikkude juures. Enese maksmapanu tahe sisendab aga asjaomasele isikule ka vajalist kindlustunnet oma eluõiguste eest väljaastumiseks. Seega sisendab „oma toa ja oma loa“ põhimõtte nii üksikisikule kui ka kogu rahvusele vajalist eneseusaldust ja julgust — oma eluõiguste eest väljaastumiseks ja oma kodu kaitsmiseks. Vaadeldes küsimust sellest perspektiivist muutub meile arusaadavaks J. Pärna jutustuse „Oma toa ja oma loa“ osa mitte ainult sajandi vahetuse majanduslikus arengus, vaid ka pärastise vabadussõja käigus.

Eeltoodu juures tuleb endastmõistetavalt võtta arvesse, et mitte ainult ilukirjandus ja trükitud sõna ei sisendanud meie rahvaliikmeile arusaamist oma eluõigustest ega pannud tahteimpulsse liikuma oma eluõiguste kaitsmiseks, vaid siin etendasid suurt ja nii mõnigikord tooniandvat osa meie nimega ja nimetud rahvamehed. Kuid meil tuleb võtta teatavaks, et ilu-

kirjanduse kui ühiskonda edasiviiva teguri tähtsust kaldutakse meil tavali-
selt alahindama.

Eelnimetatud raamatute kõrval tuleb eriliselt välja tõsta meie möödu-
nud sajandi lõpul ja käesoleva alul ilmunud ajaloolisi romaane. Kes meie
hulgast poleks poisikesena lugenud E. B o r n h ö h e „Tasujat“ ja „Villu
võitlusi“, A. Saali triloogiat — „Vambolat“, „Aitat“ ja „Leilit“,
Eduard V i l d e „Mahtra sõda“, „Kui Anija mehed Tallinnas käisid“,
ja „Prohvet Maltsvetti“. Ja kes meie hulgast poleks noorurina innustunud
nende romaanide tegelaste sangarluusest ja tundnud aukartust nende alati-
sest füüsilisest ja vaimsest üleolust oma ajaloolisist vastaseist? Kes meie
hulgast poleks kokkupigistatud hammastega lugenud neist raamatuist eest-
lasele tehtavast ajaloolisest ülekohtust ja kandnud oma hinges kustumatut
soovi selle ülekohtu tasatagemiseks ja eesti rahva ajalooliste õiguste jalule-
seadmiseks?

E. Bornhøhe kaasaegsed teavad tõendada, et 1880. a. ilmunud „T a -
s u j a“ mõju olnud otse ilmutuslik ja raamatu esimene trükk müüdnud „läbi
lühida aja jooksul. Sama võib öelda ka E. Bornhøhe „Villu võitluste“ ja
A. Saali ajalooliste romaanide triloogia kohta, kuigi nende raamatute
menu ei ulatunud „Tasuja“ piirideni. Tänapäeva kriteeriumis tundub
E. Bornhøhe ja A. Saali toodang oma sisuliselt ja kunstivormiliselt üles-
ehituselt kuidagi abituna ja nagu teisest maailmast pärituna. Kuid vaata-
mata sellele on nende raamatute rahvuspoliitiline tähtsus suur Eesti lähema
mineviku arengus. Nende ajalooliste romaanide lehekülgedelt on kangas-
tunud meile esivanemate sangarkujud oma romantilises suuruseoreoolis ja
väsimatus võitluse pinges eesti rahva tõe ja õiguse eest. Neist raamatuist
on ammutanud meie rahvas oma tulevikujulgust ja eneseusku, teotahet ja
kõikumatut järjekindlust oma eesmärkide taotlemisel. Seega on nende raa-
matute mõju põimunud nähtamatute niitidena ka meie Vabadussõja arene-
miskäiku. Ja meie romantilise ajajärgu ajalooliste romaanide puhul on
õigusega väidetud, et ajaloolised romaanid näitasid mineviku kaudu rahvale
teed tulevikku.

Sama võib öelda ka E d . V i l d e ajalooliste romaanide triloogia
(„Mahtra sõda“, „Prohvet Maltsvet“, „Kui Anija mehed Tallinnas käisid“) tähtsuse
kohta meie ühiskondlikus elus. Nende ridade kirjutaja on juba
varemalt viidanud selle ajakirja veergudel Vilde ajalooliste romaanide osale
1905. a. sündmuste kujunemisel. Siin olgu vaid juurde lisatud, et „Mahtra
sõja“ mustajuukselise teomehe Päärni ähvardav kuju hõljus uuesti kätte-
maksuhimulise põgenevate jõukude kohal Vabadussõja heitluis.

Kõneldes käesoleva sajandi alguse ilukirjanduse osast Eesti Vabadus-
sõja arengus — ei saa jätta nimetamata G. S u i t s u luuletuskogu „E l u
t u l i“. Viimase „Noortest seppadest“ hõõgus mehist võitlustahet ja enese-
usku kaasaegseisse noortesse. Ja fanaatiliselt enesekindel tõeaimus: „ei
nüüd kustu, ei nüüd mustu; valguslõke — meie lootus; meie iha, meie
ootus“ — sisendas heledat tulevikulootust paljudeks aastaiks. Kui Vabadus-
sõja raskusis haarasid vabatahtlikena relvad paljud meie keskikka jõudnud
haritlaskonna esindajad, siis pole kahtlust, et paljude sisimas küttes ala-
teadvusena G. Suitsu „Elu tule“ mehine eneseteostamistahet ja tulevikujul-
gus.

Eeltoodu järele on huvitav märkida, et meie ilukirjandus, mis lähe-
mas kui ka kaugemas minevikus etendas suurt osa rahvuse ühiskondliku
mentaliteedi kujundamises — näib äkki oma rahvuspoliitilise tundeerkuse

kaotanud olevat Maailmasõja päevil ja iseseisvas omariikluses. Eesti rahvuse tuleviku eneseteostamisküsimus, mis kerkis teravana päevakorraks meie reaalspoliitikute peres Vene suure revolutsiooni keerises — ei äratanud meie ilukirjanikkonnas sügavat tähelepanu. Teatud erandiks selles suhtes on vaid Gustav Suits, kes mäletatavasti juba 1917. a. alul püstitas soome luuletaja Eino Leino eeskujul Soome-Eesti kaksikvabariigi mõtte ja veendumuse mõtte reaalspoliitilises teostamatuses — arendas „töövabariigi“ ideed. Muidu aga valitses meie ilukirjanduses Maailmasõja päevil „Tuulemaa“ lootusetu meeleolu.

Üllatavaks erandiks üldisel masendaval lootusetuse taustal oli vaid Jaan Lõo 1916. a. ilmunud luuletuskogu „Nägemised“, kus autor talutab meid Eesti muistse iseseisvuse kuulsusrikkasse minevikku: „Öölandi leeri“ (1170. a.), „Ümera ääre“ (1210. a.), „Riia sõidule (1211. a.) ja „Jüriöö“ miljöösse (1343. a.)

Selle diletandi luuletuskogu arvustati maha meie patenteeritud kirjannikkude poolt. Kuid vaatamata luuletiste kunstivormilisele abitusele omab luuletuskogu siiski nimetamisväärset rahvuspoliitilist tähtsust. Tarvis vaid tänapäeval lugeda luuletist „Riia sõit“, milles „profide“ poolt mahaarvustatud „diletant“ näeb üllatava selgusega „Landesveeri sõja“ kangastust. Väärivad nimetamist veel „Jüriöö“ ja „Hingede päev“.

Võttes arvesse tõsiasi, et Jaan Lõo „Nägemiste“ (1200 eksemplari koosnev) trükk müüdi läbi juba kolme kuu jooksul, tuleb oletada, et ka see raamat mõjustas teatud piirides Vabadussõjast osavõtnud intelligentsi mentaliteeti.

Eeltoodud kokku võttes tuleb öelda, et ilukirjandus on sisendanud meie rahvale eneseusku ja tuleviku julgust, järjekindlust oma ülesannete taotlemisel ja eestluse kui iseseisva eluõigusega rahvusühiku eneseteostamistahet. Seega on meie enneseseisvusaegne ilukirjandus täitnud oma ülesande Eesti rahvuslikus missioonis ja Vabadussõjas.

Mis puutub aga meie Vabadussõja peegeldusse ilukirjanduses, siis on siin pilt võrdlemisi viril. Eesti kirjanikkude suhtumist meie rahvuse suurimasse heitlusesse oma iseseisva olemasolu ja eluõiguse eest kajastab ilmekalt Albert Kivika romaani „Ristimine tulega“ eessõna, kus autor väidab sõna-sõnalt järgmist: „Lootsin leida seal kõike seda ülevat romantikat, heroismi, — sama tüütu reaalsus, igapäevsus, ainult halvemais, räpasemais ja närusemais tingimuses, ainult suuremate surmajuhumustega, kus hale ja hirmunud inimene kangelas surma asemel päris loomulikku surma sureb, mis kedagi kätte maksuma ei kohusta, kedagi ei julgustata ega vihasta (minu sõnend J. V.) ja ainult tülgauste pealtnägijale sisendab.“ See refrään jookseb juhtmotiivina läbi ka Kivika teistest sõjamotiivide käsitlevaist raamatuid („Verimust“, „Punane ja Valge“).

See Vabadussõda ebaobjektiivselt käsitlev tendents väljendub kas otseselt või kaudselt ka M. Metsanurga selleainelises novellides, Peet Valaku „Hulguses“, Jaan Jõepera „Vana Joosus“ ja kerkib tooniandvana esile meie luuletajate nn. ajalauludes. Eriti allakriipsutamist vääriv on asjaolu, et luule, mis oma puhtemotsionaalse suhtumise tõttu ajanähetesse omab palju eeldusi kiireks reageerimiseks rahvuse olemasolu raputavasse suursündmusisse — ei leidnud võimalust peaaegu ainsa julgustava rea läkitamiseks meie ülejõukäiva vaenlasega heitleva sõduri julgustami-

seks (välja arvatud vaid H. Viisna puu üksikud luuletised). Ja kes seis lähemal selleaegsele partisaansõja miljöole, sel pole uudiseks, et seda tühikut pidi täitma sõdurite eneste naturalistlikult lapidaarne salmispitsemine.

Seepärast võib aru saada Karl August Hindrey'ist, kes kirjutas „Päevalehes“ (vt. „Päevaleht“ nr. 14 ja nr. 41, 1922. a.) ränku etteheiteid meie kirjanikkonna aadressil, lausudes muuhulgas järgmist: „Neil ei ole pilku olnud meie Vabadussõja elementaarse, sisemise suuruse kohta, nad on kogu vastasleeris seisnud seega, et nad ainult sõjakoledusi ja surmaraskust suutsid näha, või aga vait olles pealt vaatasid, kui teised eestlased kõike kaalu peale panid. Ei ole sealt poolt sõdurile ühtki julgustavat sõna tulnud, ühtegi salmi, mis laulus mahamurduvaid raskusi natukesekski oleks pannud unustama, ei ole nende poolt kodumaad nagu t un t u d k i. (Minu sõrendus J. V.) Kuid kui seda kirjeldada tuleb, kuidas inimese kommunistiks võib hakata, siis on psühholoogilised keerdkäigud kirjapanemiseks kohe saadaval.“

Eeltoodud mõttekäigu juures tuleb võtta teatavaks, et K. A. Hindrey on tabanud üldiselt tõtt. Sest elementaarne loogika ütleb, et kui Vabadussõjast osavõtnud eesti sõduril oleks tõesti puudunud heroism (nagu seda väidab Kivikas „Ristimine tulega“ eessõnas), siis kuidas seletada ajaloolist tõsiasja, et Eesti rahvavägi lõi järjekordselt kogu Vabadussõja kestusel oma arvuliselt mitmekordselt ülekaalukat vaenlast. See tõik tõendab, et eesti kirjanikul on puudunud objektiivne kriteerium Vabadussõja suuruse hindamiseks. Suuremat objektiivsust on üles näidanud vaid Johannes Lapp oma romaanis „Vabaduse eest“ (mis muide teosena nõrk). Ja Richard Roh t oma äsjailmunud romaanis „Esimene armastus“ on suutnud näha palju häid situatsioone Vabadussõja tegelikust olundist. Kahjuks segab aga Rohu romaani nautimist laps-naiselikult lilleline, üliromantiline sõnastus, mis kuidagi ei sobi selleaegsesse karm-realistlikku miljöosse.

Kriipsutades alla meie kirjanikkonna ebaobjektiivset suhtumist Vabadussõja ja Eesti riikluse probleemi, tuleb vabandavate põhjustena siiski võtta teatavaks järgmist:

- 1) meie selleaegse kirjanikkonna tooniandva osa võhiklust sotsioloogilisis ja rahvuspoliitilisis probleemides, mis ei võimaldanud neil pida da sammu rahva saatust juhtivate reaalpoliitikute mõttekäiguga.
- 2) Prantsuse III internatsionaali meelse kirjandusliku rühmitise „Clarté“ ja saksa ekspressionistide sõjavastase meeoleolu mõju meie kirjanikkonnas, milliseid kirjanduslikke moevoole peeti meie ealt võrdlemisi noores kirjanikkonnas ülikultuuriliseks.
- 3) vene humanismist läbi imbunud ilukirjanduse ja reaalse tõsiasja mõju, et oli raske näha vaenlast selles venelases, kellega aastate pikkuselt vaeveldi kül-g-külje kõrval kaevikurõskuses.
- 4) reaalse tõsiasja mõju, et punakaartlaste-eestlaste isikuis võitlesid meie vastu omad veresugulased ja arutihti ka endised sõbrad ja tuttavad.

Ülaltoodud kokku võttes jääme lootma, et meie kirjanikkond lunastab oma vereveksli põhjalikult objektiivse ainekäsitlusega Vabadussõjast. Kui Tolstoil „Sõja ja rahu“ valmimiseks kulus aastakümneid peale käsiteldavate suursündmuste vajumist mineviku unarusse, siis pole aeg meie „Sõja ja rahu“ ilmumiseks mitte hiline.

J. Viidang.

MEIE ILUKIRJANDUSE TÄHISTE VAHETUS.

On vana tõde, et väliselu avalduste kõrval kajastub ilukirjanduses ka rahvaste mõtte- ja tundemaailm kogu oma mitmetahulises kirevuses. „Kui teatud rahva literatuur on täiuslik, lõpetatud, siis peegeldab see rahva kõigi vaadete ja tunnete ajalugu“ — ütleb selle kohta Georg Brandes. Teatavaid erinevusi selles suhtes pakub vaid noorte rahvuste ilukirjandus, kus oma rahva mõtte- ja tundemaailma asemel arutihti kipuvad tooniandvat osa etendama mitmesugused välismaised moevoolud ja ajavaimu sisemaised mõjustused. See on paikapidav nii sotsiaaleetiliste, kunstivormiliste kui ka ühiskondlik-poliitiliste ja ideoloogiliste mõjustuste suhtes.

Sellest on kulunud ligi kaks aastat, kui ajakirja „ERK“ veergudel võeti sõna meie ilukirjanduse maailmasuhtumisest ja ühiskondlik-eetilisest ülesandeist vt. („ERK“ nr. 7 1933. a., J. Viigant'i artikkel), kus autor märkis muuhulgas järgmist:

„Arvestades meie poliitilisi ja sotsiaalseid olusid, ei saa põhimõtteliselt eitada ühiskondlike probleemide käsitlemist sotsiaaleetiliselt seisukohalt. Lasub ju kunstil — esijoones aga just ilukirjandusel — suur vastutus rahvuse mentaliteedi kujundajana. Eriti suur peaks olema see vastutus väikerahva ilukirjandusel. Ja kirjanikud — need rahva vaimuga võitnud pojad, kes suudaks oma toodanguga aidata kaasa riikliku Eesti ühiskondlike ideaalide püstitamisele, riigi ühtluse mõiste kasvatamisele, uue, kogu rahva eluhuvidele baseeruva vaimuse loomisele — oleks tere- tulnud meie sompunud ühiskondlikus elus.“

„Arvestades meie geopoliitilist asendit, rahvaarvu vähesust ja kihihuvilist killunemist, tuleb põhimõtteliselt pooldada isegi rahvuslikku tendentsikirjandust, kui seda kannab vaid jõuline talent, kirjaniku seesmine takt ja oskus teha sisu usutavaks ja ekspressiivseks.

„Pidades silmas aga seda, et meie proosakirjanike noorema generatsiooni juures nii innukalt praktiseeritav erandlike elunähtuste käsitlemine aine valikul on suurelt osalt tingitud ka kirjandusliku talendi kitsapiirilisusest, siis ei annaks rahvuslik tendentsikirjandus meil (oleviku talentide harrastusel) lähemas tulevikus vist küll kuigi kunstipäraseid tulemusi.“

Märkides paberile neid mõtteid — ei võinud nende ridade kirjutaja vist aimatagi, et juba lähemas tulevikus teostub täispööre meie kirjanikkonna maailmavaates ja ellusuhtumises.

Ma ei kõnele siin nn. rahvuskirjanike mentaliteedist ja ühiskondlik-eetilisest tõekspidamisest, kes noorusliku entusiasmiga kuulutasid sõja meie kirjanike juhtkonna keskel moodsaks peetud kosmopolitismile ja „maailmakodaniku meelsuse“ kultiveerimisele. Ei taha pikemalt peatuda ka sel eba-kultuurilisel taktilul ja pahatahtlikult mõnitaval suhtumisel, millisega üks osa kirjanikke vanemast generatsioonist (kes muide omaaegsete noor-eestlastena said uustulnukatena sama halvaks panu ja mõnitava kohtlemise osaliseks!) kohtleb oma kirjanduslikke kaasvõitlejaid rahvuskirjanike leerist. Küll aga väärib allakriipsutamist see ulatuslik ja tähelepandav metamorfoos, mis olemasolevate tundemärkide järgi on toimunud meie kirjanike juhtkonna mentaliteedis ja rahvuspoliitilisis tõekspidamisis.

Et üks osa ja kirjanduspoliitiliselt tooniandev osa meie kirjanikkonnast katvates vahetada oma ühiskondlik-poliitilisi ja kirjanduslik-kunstilisi loosungeid ajavaimu nõuetele vastavamate vastu, seda võis oletada ük-

sikute ettevaatlike sõnavõttude järgi ajakirjanduse veergudel juba möödunud dunaamilise rahvaliidumise päevil. Kuid sel ajal tundus siiski usku matuna, et ka poliitilisse radikalismi kalduvad kirjanikud vahetavad üle õõ oma senise internatsionaalselt häälestatud kandlekõlina puhtrahvuslike noo tide vastu.

Et lugu tõesti nii on, lubatagu selle tõenduseks tuua mõningaid näiteid.--

Meie kaasaegse luuletajate-generatsiooni mehelikumaid talente— Johan nes S c h ü t z, kes juba aastate eest äratas tähelepanu oma seesmisest ra hutusest hõõgivate metalliste salmidega, väljendas oma toodangu ühiskond lik-poliitilises osas „klassiteadlikult“ pahempoolset maailmasuhtumist. Sel les suhtes oli eriti selgeilmeline autori 1933. a. ilmunud luuletuskogu „Kaks leeri“ (vt. luuletised „Haamer“, „Elujulgeile“, „Neile, kes mõista vad“, „Kaks leeri I“, „Kaks leeri II“ jne.), kus luuletaja „prohvetipilk“ näeb idast „veretavan tulen tõusvat vastset koitu“ ja unistab „tõe lunasta misest“ lennukite ja kahurite kaasabil.

Nüüd aga sama luuletaja, kes luuletuskogus „Maha rahu“ kuulas har dumusega „kihutuskõnesid Moskva punaselt platsilt“ ja kellel seesinane „kapitalistlik maailm“ oli „kaelani mäda“ (vt. luuletised „Novembri õh tul“, „Heitlus“, „Maha rahu“ jne. — kogus „Maha rahu“) — kirjutab aja lehes (vt. „Päevaleht“ nr. 41 lisas „Kunst ja Kirjandus“ 10. aprilli nr-s J. Schützi artiklit — „Lahkarengult koosarengule“) järgmised tähelepan davad read meie lähema mineviku ja kaasaja iseloomustamiseks:

„Otsiti kõikjalt vaid puudusi, mitte väärtusi. Triumfiks sai pahede ülespaisutamine, mitte vooruste leidmine. Seesugune mentaliteet püüdis kõikjal esitada vaid seda, mis meid üksteisest eraldab, kuid mitte seda, mis meid ühendab.

„õige pealt peab sellane allahindav mentaliteet avalikkuses kaotama oma osatähtsuse.

Norutuudega näägutamine, tulgu see ükskõik kust, on rahvavõimete eluvõõras allahindamine. Ülesehitavat loomisjõudu peitub Peipsi ja mere vahel enam, kui oleme suutnud seda seni hinnata.“

Need on mõtted, millele võib kirjutada alla kahel käel. Mis aga kogu asja juures on hämmastama panev, on tõsiasi, et need read on pandud must valgele luuletaja poolt, kes alles hiljuti iseloomustas tegutsemist riigi juhti misel Vabariigi algusaastail kui „sohikohtade sahkerdamist kangekaelsete tsaarinuhkide“ poolt (vt. luuletist „Haamer“ — kogus „Kaks leeri“) ja kelle toodangu üks osa meenutas õige tugevasti teatud riigi klassikirjandust.

Siinjuures väärib märkimist, et mõne meie luuletaja juures ilmnev pahempoolsuse tendents on äratanud tähelepanu ka mõttekaaslaste juures teiselpool piiri. Nii seisis must valgel „E. Nõukogude kirjanikkude org. büroo“ väljaandel 1933. a. Leningradis ilmunud koguteoses „Me uue ilma ehitame“ kirjutises „Kaks süsteemi, kaks kultuuri, kaks kirjandust“ järg mine iseloomulik mõtteväljatuse: „Meil võib tihti arvamist kuulda, et Ees tis üldse ei olevat revolutsioonilisi kirjanikke. See on täiesti vale vaade. Isegi „Loomingus“, kus ilmunud tööd muidugi enne hoolega läbi on filt reeritud, leiame üksikuid luuletusi jne., mis nende autorit revolutsioonilisele kirjandusele ligidalseisvaks lubab tunnistada.“

Umbes samalalaadne murrang, mida nentisime ülal luuletaja J. Schützi juures, näib olevat toimunud R. R o h u ühiskondlik-poliitilises ideoloogias. Kahjuks ei võimalda ajakirja piiratud ruum tuua tsitaate R. Rohu 1933. a. ilmunud romaani „Vastsed rajad“ ja käesoleval aastal ilmunud romaani

„Esimene armastus“ kõrvutamiseks. Siin olgu vaid niipalju kinni naelutatud, et kui „Vastseis radades“ romanist R. Roht väidab tööliiskonna aadressil — „Meie oleme see muda, see sõnnik, millesse selle ilma suured võivad küllida oma raha — ja vaata, see kannab mitmekordset vilja, pakatab, öitseb ning annab rahapabereid ja välisvaluutat“ jne., ning kirjanik unistab ajast, mil see „nuda lõhkeb kui suur paise, suur kihvtine mull ja matab kõik need, kes mudast imevad end täis kui kaanid“, siis romaanis „Esimene armastus“ leiame säärase „klassiteadliku“ suhtumise asemel terveid lehekülgi „patriotismi“, kus tüütuseni kõneldakse isamaast kui „heledast neitsist“ ja isamaast kui „oma kallimast mõrsjast“, milline lilleliselt romantiline sõnastus on kõike muud, kuid mitte eestlaslik ega tõeliselt kodumaa armastuse tundest kantud. Rohu kõnealuse romaani sisulises ja ideoloogilises ülesehituses (milles Vabadussõja sangareid lastakse erruviiduna suruda vastu seina igasuguste optantide ja omaaegsete „suure Venemaa“ truualamikkude käsilaste poolt) — on teatud väärahtuste üldistamises märgata ilmset meeldida püüdmist hiljutisele „vabadussõjalasist“ kantud poliitilisele voolule.

Suur ideoloogiline metamorfoos näib olevat toimunud viimasaegsete sündmuste mõjul ka J. Kärneri vaadetes. Võrraldagu selles suhtes J. Kärneri omaaegseid juhtkirju „Vaba Sõna“ veergudel 1933. a. lõpul ja 1934. a. alul (vt „Vaba Sõna“ nr. 12, 13, 55 ja 22 (89)) ning k. a. „Loomingus“ nr. 4 ilmunud artiklit — „Tööeestlusest ja sünteetilisest kirjandusest“, siis on kõnealuse kirjaniku ühiskondlik-poliitiliste tähiste vahetus jahmatamapanevalt suur. Kui 15. dets. 1933. a. oli J. Kärneri töökspidamise järgi „dünaamilise rahvaliidumise“ kandjaks „rahva terve elutahe, tema igatsus rahu ja tasakaalu järele“ (vt „Vaba Sõna“ nr. 13, 1933. a. juhtkirja), siis s. a. „Loomingus“ nr. 4 väljendatud arvamise järgi olid kõnealuse liikumise kandjaks vaid agulid oma vaesustunud „kotimeeste, angeldate ja töötatöelistega“. Kui 1933. a. „Vaba Sõna“ nr. 55 järgi liikumise juhid olid praktilises idealismi kuulutajad, siis ülalmainitud „Loomingus“ saab Kärner kõnelda „uue ühiskondliku moraali kuulutajaist“ vaid hanejalgades.

Samuti on M. Metsanurga juures terav see ideoloogiline kontrast, mis lahutab „Punast tuult“ — „Ümera jõest“.

Teatavat suunamuutmist peab oletama ka F. Tuglas'e juures kuukirjas „Tänapäev“ nr. 1 ilmunud artikli „Eitamispühhoos“ mõttekäigu alusel, kus Tuglas sama mõnitava halvaksapanuga nuhtleb sõnarelvaga uute kirjandusliku „parnassi ründajate“ rahvuskirjanike eitamispühhoosi, nagu aastakümnete eest temale nooreestlasena sai osaks Jaan Tõnisson'i ja Anton Jürgenstein'i poolt. Kaasaegsest ajavaimust püüab endale profiiti õngitseda ka kirjandusliku uustulnukana „Noor-Eesti“ kirjastusel ilmunud romaani „Ahnitsejad“ autor, kus valimatus päevakajažanris püütakse karikeerida üht äsjast poliitilist liikumist.

Ülaltoodut kokku võttes kerkivad paratamatult küsimused, millest on tingitud see hämmastav muutus meie kirjanike tooniandva osa ühiskondlik-poliitilises kreedos? . . . Kui suures ulatuses on usutav see meelemuutus meie „kirjandusliku parnassi“ esindajais ja kas on põhjust loota, et see mõjub rikastavalt meie kirjanduse kunstilisele ja rahvuspoliitilisele erikaalule?

Esimesele küsimusele võime vastata ilma pikemata, et ühiskondlik ja rahvuspoliitiline suunamuutus meie kirjanikkonna viimasaegses loomingus (mille puhul K. A. Hindrey teab „Päevalehes“ nr. 100 ja 101 ennustada

isegi patriootliku oodi sündi lähemas tulevikus!) on tingitud keskvoimu normeeriva käe suunanäitamisest.

Mis puutub teise küsimusse, siis tuleb siin võtta arvesse, et on kõigiti loomulik, kui üksik iniviid, teatud rühmitus või kodanikekiht vahetab oma sotsiaal- ja rahvuspoliitilisi tõekspidamisi elu enda orgaanilise arengu sunnil. Samuti on arusaadav, kui üksik iniviid vahetab oma ühiskondlik-poliitilisi tõekspidamisi pikemaajase hingelise siseheitluse tulemusena, millele järgneb seniste tõekspidamiste ja väärtuste ümberhinne. Säärasel juhtumil on aga endastmõistetav, et täieväärtuslikul, väljakujunenud karakteril jätkub ka mehelikku kodanikujuulgust oma seniste eksimuste ja väärvaadete avalikuks kinninaelutamiseks. Eks tõenda seda üksikute juhtivate poliitikategelaste otsekohese avameelsusega väljendatud seisukohavõttud oma lähema mineviku tegutsemise suhtes, et „meie kõik oleme eksinud minevikus oma rahva eluhuvide teenimise suhtes.“

Kuid seda mineviku eksimuste mehelikku omaksvõtmise juulgust, mis ilmneb meie poliitikute juures, pole meie mitte märganud oma rahva vaimuga võitnud poegade — kirjanike — juures. Arvestades seda tööka peab järeldama, et kui küpsesse meheikka jõudnud natuur vahetab üle õõ oma ühiskondlik-poliitilist usutunnistust ja tal ei jätku kodanikujuulgust oma endiste väärvaadete avalikuks kinninaelutamiseks, siis on vaevalt tõenäone, et toimunud kredovahetus on tingitud seesmisest veendumusest. — Pige-mini võib küll oletada, et toimunud meelemuutus on vaid näiline, kuna sügavamas sisimas püsitakse oma endiste tõekspidamiste juures.

Et käesoleval ajal on tekkinud palju rahvuslikke „rinnakorvitagujaid“, siis on see inimlikult arusaadav. Et aga meie seniseilt „uue sotsiaalse maailma sünni“ kuulutajailt kirjanikelt hakatakse (olemasolevate sümptomide järgi!) pakkuma 200% -liselt „rahvuslikku loomingut,“ siis on küll enam kui tõenäone, et kunstilise ja elulise töö asemel rikastatakse meie ilukirjandust esimeses järjekorras vaid valmisplakatite õõnsalt kõmisevate fraaside valimikuga ja ehtsa paraadipaatosega. — Sest iga tõelise kunstiteose sünn eeldab sügavat, intuiitiivset elamust. Iga tõeline kunstiteos eeldab sisemisest veendumusest hingestatud meeleolu. Ja iga tõelise, rahvuslikult häälestatud kirjandustoote sünn eeldab ühtlasi ka vastavate ideoloogiliste aluste orgaanilist väljakujunemist. Seevastu on aga üle õõ omaksvõetud tõekspidamiste ja suunamuutmiste kunstiliseks tulemuseks vaid võltsmeeleolud ja kirjanduslik „ersatskaup“, mille poolest viimasel ajal on rikkad nii Sarmaatia legendiku avarused kui ka Reini ja Elbe orud. See oleks ühtlasi ka lühidalt kokkuvõetud vastus viimasele küsimusele.

On ebatõeline mõnelt levitatud vaade, nagu eeldaks rahvuslik programmkirjandus vaid pealesunnitud tööd ja kirjanduslikku ning elulist võltsi. Sest kirjanduslik programmilisus pole ju sisuliselt muud kui teadlikkus oma sihtidest ja tulevikuülesannetest. Küll aga eeldab rahvuslik programmkirjandus kirjanike kaasaalamist iga ergurakuga kaasaegseile ajahnähtustele ja oma maa ning rahva saatusele. Seepärast saamegi rahvuslikkuse mõõdupuuga ligineda esmajoones vaid Liidia Koidulale, suurromaanide Vildele ja teatud piirides ka naeratlevalt resigneerivale Kitzbergile. Kaasaegseist kõneldes pälvivad selles suhtes tähelepanu vaid „Elu tule“ Suits, „Tõde ja õiguse“ Tammsaare, „Ümera jõe“ Metsanurk, „Surnud majade“ Mälk ja Henrik Visnapuu.

Et aga tõelise ja meie oludes nii vajalise rahvuskirjanduse tekkimise suhtes ei saa ülaltoodud põhjusil panna suuri lootusi kaasaegsele vanureile

ega keskureile (välja arvatud'vahest M. Metsanurk, A. Jakobson ja A. Mälk), siis tuleb loota, et nn. rahvuskirjanikud suudavad tulevikus lunastada osa oma väljaantud veksleist.

Seniks aga korrakem ühes Henrik Visnapuuga, et eesti ilukirjanduse ülesandeks on „avastada eesti tõeline inimene tema mitmepalgelisuses. Avastada eesti inimese tõeline suurus ja asend rahvaste peres, lahata see vaimline pind ja ilmastik, milles elab eesti inimene, aidata ennast tunnetada eestlasel, võrrelda saatusliku rahva iseloomu pärandusega, aidata väärata eneseusaldamatuse (ja) alaväärtustunnet, tõsta vaimlist pinevust, viia see kõrgemale, juhtida kvantiteedilt kvaliteedile ning võidelda selle nimel kõige lagastava ja välispidise vastu, mis tikib saama eestluse sisuks.“

Hanno Kulmen.

MÖTTEID RAAMATU-AASTA PUHUL.

Meil teostatud igasuguseist propagandapäevadest ja -nädalaist on jäänud tunne, nagu tehakse neid ainult selleks, et midagi teha—do ut des. Heisatakse plakatid, öeldakse kõned vastavail aktustel, tungimata sügavemale asja tuuma. Igatahes süstematiseeritud propagandani pole neist üritusist küündinud ükski.

Suurim ja ajaliselt ulatuslikum on praegu eesti raamatu propaganda — raamatu-aasta. Pandi esialgu sellele lootusi palju — kuna see ei töotanud toimuda ühegi eratüingu egaliteraaside-professionaalide poolt, vaid riikliku propaganda eriharuna rahvusterviku nimel.

Nüüd on juba selgumas raamatu-aasta piir- ja sihtjooned, millest selgub, et need ei täida nendega seotud lootusi.

Praegusaja ühiskonnasjuhtivaks ideeks on tugev rahvuslik tervik. Militarismipinge on aetud kõrgemaks kui kunagi varem. Sellele mentaliteedile vastab rakendustehniliselt kõige otstarbekamalt hästi organiseeritud, hästi meelestatud tugev ühiskondlik resp. rahvuslik tervik. Indiviid huvi- tab rahvuslikku kollektiivi vaid niipalju, kuipalju ta teda edasi viib lähemale tema lõppeesmärkidele. Selline mentaliteet püsib Euroopas, kuni on stabiliseerunud rahvusvahelised suhted ja kujunenud riigivormid, millised võivad tugida tugevate indiviidide kogusummale, mitte rahvuslikule kollektivismile. Üksiku rahvusriigi lahkumine sellelt „kullaalusel“ võib saada temale saatuslikuks.

Nii on rahvuslik kollektivistlik mentaliteet praegu kujunenud süsteemiks ja seda tuleb ehitada ning kasvatada süstemaatiliselt kindlate meetodite abil.

Kui riik koosneb kolmest tingimatust elemendist: rahvast, maast ja riigivõimust, siis vähemalt niisama palju elemente peab olema rahvuslikul tervikul. Nimelt: poliitiline, majanduslik ja kultuuriline, kusjuures kultuuriline külg annab rahvustervikule mõtte ja sisu. Kui jätame unarusse ühe neist elementidest, siis ei jõua meie terviklusele, vaid orienteerume ümber ainult mõnel üksikul alal.

Poliitilise rahvusterviku loomisega tehakse praegu suuri pingutusi iga päev. Majandusliku terviku loomiseks on ka koostamisel kaugeulatuslikumad majan-

duskavad. Kultuurpoliitisel alal aga puuduvad selgemad sihid ja kindlamad kavad ning rahvuskultuurilise tervikloomist pole näha.

Rahvuskultuuriliste sihtjoone kindlate aluste panemine oleks pidanud olema raamatu-aasta ülesandeks? Aga nähtub, raamatu-aasta aktsioon pole saanud aru sellest kõrgest ülesandest. Millega muidu seletada tema vääraluseid.

Üheks olulisemaks raamatu-aasta aktsiooni tulemuseks olid raamatu-näitused. Täiesti tarvilikud üritused. Aga needki ei suutnud anda eesti raamatu arengust kõigekülgsset terviklikku ülevaadet. Vähemalt Tallinnas mitte.

Teine teoksilolev aktsioon on maa- ja eraraamatukogude komplekteerimine eesti paremate raamatutega. Selleks on koostanud Raamatu-aasta peakomitee poolt valitud komisjon soovitatavate raamatute valimikkude nimestikud. Sellesse komisjoni kuuluvad 4 ilukirjanikku, 1 professor, 1 kirjastaja ja 3 nn. erapooletut. Selle komisjoni koosseis näitab, et raamatu-aasta tegevus on läinud peamiselt ilukirjanike kätte. Ja sellist laadi kannavad ka valimikud. Ilukirjandus ja mitte-ilukirjandus on vahekorras 7:3.

Peale 11 teatmeteose ja väheste muude erandite on kogu valimiku 400-numbriline nimestik ilukirjanduslik, algupärandid ja tõlked. Kui suured Eesti kultuurikandjad on siis „Punane tuul“, Kiplingi „Džungli raamat“ jne? Nende arvel on eessõnasse paigutatud kärbe: „Rakendusteaduslikke teoseid (näit. karjakasvatuse, piima-asjanduse, fotograafia, jahinduse jt. aladelt), samuti ka kooliraamatuid neisse valimikkude nimestikesse ei võeta. Samuti jäetakse välja eriteaduslikud raamatud, mis võiksid huvitada vaid kitsast spetsialistide ringkonda.“

Rakendusteaduste abil oleme loonud ja loome edasi oma kultuuri, viljeleme ja arendame majandust. Karjakasvatus ja piimandus loob Eestile kui agraarmaale majandusliku aluse. Seesama majandus võimaldab meil osta ilukirjandust ja teha raamatu-aastatki! Ja raamatu-aasta valimik sellest ei hingagi. Kooliraamatutega õpetame, arendame ja kasvatame oma noorsugu. Kui pole kooliraamatuid, pole ka mõeldav töövõimeline kool.

Ja eesti teadlaste looming pole määratud üksnes spetsialistidele, vaid sellega peaks tutvuma kogu meie haritlaskond. Nüüd on aga nii auhindamistel kui ka eesti loomingust paremiku koostamisel Eesti teaduslik looming jäetud nagu teise järgu asjaks, kuna iga ilukirjanik ja ilukirjanduslik teos on võetud kaalukalt arvesse. Selles mõttes on raamatu-aasta kujunenud rohkem küll meie ilukirjanikkude tunnustamise ja toetamise aastaks, kui kogu eesti vaimse loomingu tunnustamiseks ja eesti raamatu-aastaks selle sõna õiges mõttes.

Eesti vaimne kultuur ei koosne üksnes tundeilma viljeldamisest, vaid veel suuremal määral tunnetamisest. Sellekohane looming ei rika üksnes meie endi tunnetuslikku maailma, vaid toob väärikaid lisandeid ka üldise tunnetusliku-teadusliku kultuuri arendamisel. Meie ühiskonna kohustus on seepärast täit tunnustust jagada mitte üksnes igale kirjanduspala loojale ja luulesepale, vaid ka kõikidele teadlastele ja nende loomingule.

Kuid raamatu-aasta ei kohusta meid üksnes oma loomingut tunnustama, vaid ka inventuuri tegema selle kohta, mis meil seni on tehtud ja mis meil veel on vaja teha. Kirjanduse alal on mõningaid tähiseid püstitatud. Sedasama vajame ka teadusliku loomingu suhtes. Esimese sammuna aga vajame inventuuri — täielikku ja süstemaatilist bib-

liograafiat meie teaduslikust ja rakendusteaduslikust loomingust.

Niisugust ülevaadet eesti loomingust vajab iga eesti haritlane, seda vajab ka iga töötaja omas igapäevases töös.

Raamatu-aasta lõpuni on veel aega. Ehk raamatu-aasta tegelaskond jõuab veel selle ajaga oma oluliste ülesannete juurde.

R. Tandre.

MITTETÄISEALISTE NOORTE ORGANISEERIMISEST.

Ei ole kuigi palju aega tagasi sellest, kus sõnavõtjad väljaspool kooli teostatava noorte kasvatusel kohta esitasid ainult kaks peasoovi: 1) skaudid ja noorkotkad peaksid võimalikult kiiresti ühinema ja 2) rahvusvahelises senises noorsooliikumises peab asenduma isamaalusega. Viimane märguanne käis peamiselt nende organisatsioonide kohta, kes kuulusid ülemaailmsesse samalaadsete noorteorganisatsioonide liitudesse. Kõik muud küsimused, mis õieti omasid palju suuremat tähtsust noorte tööedu suhtes, jäid nagu taga-plainile. Vähemalt neist ei kõneldud palju.

Kui nüüd ühenduses riikliku propagandatalituse ümberkorraldamisega tehti viimasele ülesandeks asuda noorsoo-töö korraldamisele ning sellekohase keskuse loomisele, siis oleks pidanud see kavatsus üksi juba leidma kõige soodsamat kõlapinda neis ringkondades, kes senini tegelnud noorte tööga täiesti vabatahtlikult. Ometi ei ole see nii. Viimasel ajal on võetud sõna mittetäisealiste noorte kasvatusküsimuse kohta rohkem, kui ei kunagi varem. Arvustus ei ole kaugeltki mitte sihitud kavatsuse vastu, et riik aitaks kaasa noorte tööle. Seda viimast on koguni soojalt tervitatud. Ei peeta aga õigeks üsna paljusid väiteid, mis said tuttavaks dr. V. Johansonilt poolt peetud referaatide kaudu, kus esitati täiesti uudne kava noorsoo kasvatus-töö ümberkorraldamiseks koguni selles ulatuses, et kõik 10—20 a. vanused meesnoored ja 10—18 a. vanused naisnoored oleksid k o h u s t a t u d kuuluma riiklikul alusel loodavasse noorte organisatsiooni. Uus kava nägi ühtlasi ette senini olemasolevate malevate ja liitude ühte-sulatamise ja riivas seega õige teravalt kogu seda tööd, mida on teinud iseseisvusaja kestel arvutu hulk noori vabatahtlikult ja suurte endaohverduste saatel.

Kavatsus organiseerida noori puht-riiklikul alusel ei ole uudne mõte. Pärast Maailmasõda näeme selle mõtte täielikumat teostamist Nõukogude-Venes, Saksamaal ja Itaalias. Nende ridade kirjutajal on olnud võimalus tutvuda viimase kümnekonna aasta jooksul skautide organisatsiooni kõrval ka paljude teiste noorteliikumistega niihästi Euroopas kui P.-Ameerika Ühendriikides. On seepärast teada, et Saksamaal ja Itaalias, kus noorteliikumine toimub puht-riiklikul alusel, ei ole sellekohastesse rühmitustesse kuulumine siiski mitte sunduslik. Mujal tegutsevad noored peamiselt eraühinguis, mis on enamasti ka iseseisvad, kuid omavad väga laialist riiklikku tunnustust.

Meie olemasolevad organisatsioonid on liitnud kodumaisi kogemusi väliste eeskujudega just neilt maadelt, kus noorte vabatahtlik isetegevus

haarab kaugelt üle poole kõigist mittetäisealistest noortest. Ei ole suutnud Eestis kolapinda leida Saksa „Wandervogel’ite“ romantika koos rahulikke elanikke tüütama kippuva „kerjamisega“. Ei ole sobinud venepärane laiu-tamis- ja kogu maailmale väljenduda tahtmise tung. Ei ole soovitud üle võtta ka itaalia noortele õpetatavat sõjakust ega alalist hõiskamist riigi poliitilise juhi poole. Seevastu on võetud eeskujusid Anglo-Saksi mailt ja Skandinaaviast, kus rahulik ja süvenenud töö pakub kõige laialisemaid võimalusi noorte isetegevusele. ÜENU, meie suurim noorte organisatsioon, mis on küll määratud peamiselt täisealistele noortele, on näiteks väga õnnelikult ühendada suutnud meil hästi läbilõõnud seltsielu tegevustiku ja Põhja-maade noorteliikumise põhialused. NMKÜ kasvatusüsteem on pärit Ameerikast. Kirikunoorte ühingud on arendanud tegevust vahest kõige enam Soome eeskujul. Skautlikud liikumised (noorkotkad ja skaudid, kodutütred ja gaidid) on võtnud üle inglaste hea kasvatusüsteemi noorte iseloomu arendamise alal. Nende 8—13 a. vanuste noorte (hundipojad ja haukapojad, hellakesed jt.) kasvatusel aluseks on jällegi tuntud nais-pedagoogi Montessori süsteem. Ka meie maa-noorte liikumise algidu tuleb otsida Ühendriikide „for-age“-klubide juurest. Kõik need süsteemid on tunnustatud väärtuslikeks teistel maadel ja ükski neist ei arenda mingit eri-ilmelist rahvusvahelist aadet, kuna rahvuslik sisu ja tuum antakse ikkagi koha peal. Hakata näiteks selles välis-eeskuju jäljendamises otsima ebrahvuslikkust, tähendaks peaaegu sedasama, kui hakata maha tegema terve koolisüsteemi, mis on ometi ka väljastpoolt laenatud.

Tõsi küll, viimati-nimetatud maad on tuntud jõukate maadena ja kui seal suudetakse noorteliikumisi ülal pidada vabatahtlikena, siis on meie oludes see vägagi raske. Küllap majanduslik kaalutus ongi olnud peapõhjuseks soovile, et tulevane noorte organisatsioon saaks riiklik, oleks maksuta ja tema majanduskulud kannaks riik.

Ometi ei saa pidada õnnelikuks kaalutluseks isegi majanduslikel asjaoludel seda, et noorte organiseerimine edaspidi oleks sunduslik. Eestlase kalduvus ja tung isetegevusele on leidnud juba üldise tunnustuse ja seda tuleb võtta paratamatult aluseks, kui ei taheta sattuda eksiteele. Noortega on lugu teisiti. Võtkem mõni päris igapäevane ja eluline näide. Noorte sõjalise õppusegi juures on hakanud levima kõrvalepuiklemise kalduvus, mida noored ise nimetavad „viilimiseks“. Püütakse kergemini „läbi ajada“ ja suhtutakse mõnikord halvaks panevalt neissegi, kes tükivad teiste arvates olema liiga agaralt asja juures. Palju suurema eduga töötab juba selline juht, kes tähendab sõbralikult oma noortele käsualustele, et tema kätte on usaldatud see ülesanne iseseisvalt täitmiseks. Noor täidab sellist soovi palju meelsamini ja täiendab omi katsetusi mitme leidliku võttega, milleks on loonud ergutuse noore „au“ tohtida ise teha ja võitlustahe olla naabrist parem. Sunduse korral on aga noore tegevus juhitud välisest nõudest, et sa „pead“ seda tegema. Ning kui organisatsioon ei ole „oma“ ja on pealegi täiesti maksuta, siis ei jää noor kunagi kauaks püsima sellisesse organisatsiooni.

Sunduslikkuse ja sundimatuse küsimus on leidnud ühtlasi käsitlemist ka ajakirjanduse veergudel ja rohkearvuliste sõnavõttude hulgas ei ole viimasel ajal leidunud ainustki kirjutist, kus seda oleks pooldatud esitatud kujul. Järelikult tohiks seda kavatsust ebaõnnestunuks lugeda.

Mis puutub aga meie olemasolevaise vabatahtlikesse organisatsioonidesse, siis on nende suhtes õigustatud etteheide, et nad ei haara k õ i k i

noori. Kõige vähem on see küll noorte eneste või nende liikumiste juhtide süü, kuna igatüü Eestis enam-vähem teab, kui kitsastes oludes meil töötada tuleb. Ega Skandinaavia, Inglismaa, Ameerika pole jõudnud nii kaugele, nagu nad on praegu, ka mitte kümne-viieteistkümne aastaga, vaid noorte isetegevus neil maadel on juba üle poole sajandi vana. Nüüd haaravad nende liikumised küll juba vastavaealiste noorte enamuse. Meil on aga organiseeritud umbes pooled linnade ja alevite noortest ning vaevalt viiendik maanoortest. Lahedamate võimaluste loomise ja noorte küsimuse juurde tõsiselt asumise korral võib see arv lähema kümne aasta jooksul küll üle poolegi jõuda, mis ei ole sugugi nii väike saavutis, kui esialgu näib.

Mittetäisealiste noorte organisatsioonidest on teatavasti kõige suuremad meie kaks skautlikku organisatsiooni: noorkotkad ja skaudid. Neile on tehtud etteheiteid, miks nad ei ühine. Väliselt jääbki mulje, nagu oleks tegemist mõne vägikaika vedamisega rahvuslikkuse ja rahvusvahelisuse põhimõtte ümber. Ometi selgub igal ühisel läbirääkimisel, et see küsimus ei tekita üldse takistusi. Sel lihtsal põhjusel juba, et teda väljaspool arvatavas ulatuses ei ole. Skaudid on niisama tublid rahvuslased, kui on seda noorkotkad.

Laiemale hulgale on vist aga teadmata, et erinevad vaated ilmnesid hoopis alluvuse küsimuse juures. Noorkotkad teatavasti tegutsevad võrdlemisi väga iseseisvalt, kuid alluvad kaitseliidule ja viimase kaudu kaitsemistrile. Skautidel on juriidiline kaitse korraldatud ainult skaudisõprade seltside kaudu. Mitte seepärast, et skautidel oleks põhjust teha etteheiteid kaitseliidule (skautluse juhtide ja vanemate skautide rõhuv enamus kuulub kaitseliidu liigekonda), vaid seepärast, et noorte töö tuleb hoida eraldi vanemate tööst. Viimane on hiljem väga tugeval määral teostatud ka noorkotkaste juures. Ometi ei saada meie oludes juhtide egaruumide küsimust üle teisiti, kui kohaliku kaitseliidu ühiku abil. Ka selle vastu ei ole skautidel teatavasti midagi. Lõpliku ühteliitumise vastu ollakse vaid seepärast, et mida rohkem noori kõigist ringkondadest suudavad mõlemad enda ümber koguda, seda paremad võimalused avanevad mõlemal noorte kasvatamiseks. Teistest riikidest on teada, et paljud skautide rühmad tegutsevad küll otseselt ainult koolide, küll kiriku, küll NMKÜ ja veel mõne teise eraorganisatsiooni juures. Vanemate vaated on ju sageli erinevad ja sellest tuleb aru saada. Kõik need rühmad alluvad aga ühisele keskusele. Ning skautide sooviks on alati olnud, et kaitseliit oleks „sõpradeseltsiks“ neile skautidele, s. o. noorkotkastele, kes seisavad tema hoole all. Enamail juhtumeil allubki ühine keskus kas otseselt riigipeale või tema poolt määratavale isikule.

Meil tegutsevad mittetäisealiste noorte jaoks veel NMKÜ poiste osakonnad, kirikunoored, poiste spordiliit, NKKÜ vastavad klubid naisnoortele, jne. Koolide harrastusringe ei ole siinkohal teadlikult nimetatud, kuna peaküsimus keerleb noorte organisatsioonide ümber väljaspool kooli.

Kuigi mitte nii täiel kujul nagu skautidel, on viimati-mainituil oma kindel kasvatusüsteem, on sellekohane pedagoogiline aluspõhi, vastav kirjandus, juhtide harjutuskoolid jne.

Uue, kavatsetud organisatsiooni töömeetodi ja kava suhtes ei ole siiani muud teada, kui alluvusskeem, mille järgi riigipea on noorte kõrgemaks juhiks, tema poolt nimetatav noortevanem teostaks maakondlike vanemate abil tegelikku juhtimistööd. Noored ise jaguneksid rühmadesse,

klubidesse, salkadesse ja moodustaksid omaette noortekogud. Töö suhtes ei ole muud teada, kui et selle aluspõhimõtte moodustavad kolm sihtjoont: 1) isamaalsus, 2) haridus ja 3) töö. Kuid sellest on liiga vähe, et midagi lähemat selgeks teha. Järelikult kerkib üles hulk küsimusi selle kohta, milliseks kujuneks organisatsioon neile, kes ei kuulu seniseisse ühinguisse. Kust võtta neile juhte? Mida teha koondatavate noortega? Ei saa ju kujutada seda, et olemasolevate organisatsioonide juhid täiesti vabatahtlikult loobuksid armsaks saanud tegevusist ja läheksid üle uude. Ülevõtmisega ainult lõhutakse senist tööd ja ilusa ülesehitava algatuse asemel kujuneks välja äärmiselt kahjulik lõhkumistöö.

Ei tohi ka unustada, et meie noorte küsimus üldiselt ei ole leidnud senini kuigi põhjalikku käsitlemist. Statistika kooliealiste arvu ja kooliskäijate kohta ei anna mingit pilti meie noorte huvidest ja ellusuhtumisest. Ankeedid, mis aegajalt on teinud selgeks väga huvitavaid nähtusi, on olnud juhuslikud ja ainult kohapealse tähtsusega.

Kui nüüd tõepoolest saabub aeg, kus mittetäisealiste noorte kasvatusküsimus ei jää enam ainuüksi eraorganisatsioonide asjaks, vaid riik siin nõustub abi andma ning korraldava käega kohati vahele astuma, siis jääb üle vaid soovida, et ettevõetavad sammud oleksid kõigiti otstarbekohased.

Kõigepealt tuleks vist küll jõuda selgusele meie mittetäisealiste noorte koosseisu, nende osavõtu üle senistest organisatsioonidest, nende huvipiirkondade ja harrastuste üle. Sellekohase ankeedi teostamine ei oleks sealjuures kaugeltki mitte kõrvalise tähtsusega, vaid aitaks selgitada nii mõndagi vahepääl püstitatud eksioletust. Ta annaks ühtlasi rikkaliku materjali meie noorte püüete paremini mõistmiseks.

Asudes aga noorte kasvatus ümberkorraldamisele, ei saa pidada õigeaks mõtet kas otsekohe või tulevikuski lõpetada seniste organisatsioonide tegevust. Aastakümnete kestel saavutatud kogemused on väärtuslikud ja neid tuleks ennem soodustada, suurendades riiklikku abi senistele ühingutele ja teostades vastavas ulatuses tarbekorral ka järeldalvet nende üle.

Mis puutub aga uue riikliku organisatsiooni asutamise mõttesse, siis ei ole see kujutatav ilma põhjaliku ettevalmistuseta, ilma kindla tegevuskava ja hoolika kaalumisetä, kas on kasvatuslikult õige teostada sel alal sundust.

H. Paalakivi.

Ilmub 10 korda aastas. Tellmishind: aastas Kr. 3.—, poolaastas Kr. 1,70.

Tegev ja vastutav toimetaja *Ed. Salurand.*

Toimetuse liikmed: *A. Joasalu, Edg. Kant, M. Meiusi, H. Moora ja K. Särgava.*

Väljaandja: *Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi.*

Trükitud „Edu“ trükikojas Tallinnas, Vene tän. 16. 1935.

Uudispaberossid

M A R E T

suitsetaja parim kaaslane,
kõrge headus odava hinnaga!

Hää maitse

Kõrge väärtus

O d a v h i n d

on asjaolud, miks kõik tarvitavad meie

napse,

konjakeid,

likööre ja

veine

A-S. Tartu Ajavilja Ühisus

Tartus, Puu tän. nr. 2.

Telefon 1-13.

Huvitav ja vajaline raamat igale eestlasele

„TÄHISEID”

Eesluse aastaraamat 1935.

Eesti Rahvuslaste Klubi toimetised nr. 4. Toimetused: **A. Eller, J. Mets.**
Toimetanud **Ed. Roos.** 160 lhk. Hind 1 kr.

SISALDAB:

- 1) Eriti koolidele vajalise, aga ka igate oma rahva ajaloost lühitülevaadet saada tahvale eestlasele huvitava kokkuvõtte — Eesti kroonika 1835—1935.
- 2) Kirjutised: **E. Kant**: Eesluse ülesandeid; **Ed. Poom**: Rahvus ja majandus; **J. Aul**: Eestlaste tõuline kuuluvus; **J. Lang**: Võõrkeelte õpetamise küsimus meil; **E. Kant**: Eesti rahvastiku arvu ja juurdekasvu küsimusi; **R. Sõrmus**: Eestlased ja eesti vähemusrahvused; **O. Liiv**: Eesti sakslaste päritolu; **H. Kulmen**: Kadaklus iseseisvas Eestis; **A. Saareste**: Uut, eestilist nime kust ja kuidas leida? Valimik eesti isikunimesid.
- 3) Ülevaated ja arvanded — annavad ülevaatlikke kokkuvõtteid mitmeist meie kultuuri- ja majandusaladest autoreilt nagu: **A. Vaigla, O. Urgart, R. Paris, S. Lind, J. Mets** ja **J. Viisgant**.

Saada veel piiratud arvul.

„POLARIS”

EESTI KINNITUS-A.-S.

võtab vastu järgmisi

kinnitusi:

tule-, murdvarguse-,

veo-, väärtsaadete-,

kasko- (laevakerede)

ja klaasikinnitusi.

Seltsi põhi- ja tagavarakapitalid ületavad Kr. 925.000.—

Seltsi asutamisest peale on kahjude eest välja makstud üle Kr. 4.700.000.—

Soliidne edasikin nitus!

Kahjud likvideeritakse viivitamata!

Juhatus asub Tallinnas, Vana Viru 12.
Kõnetr. 426-66. Telegr.-aadr: „Polaris”
Osakond asub Tartus, Suurturg 11.
Kõnetraat 6-75.
Esindajad kõigis linnades ja maakohtades.

Elusloomade, liha ja
lihasaaduste eksport

EESTI PEEKONI EKSPORTÜHISUS

S. Roosikrantsi 4-a
Telefon 463-63

KVALITEET-JOOGID!

PILSEN
EKSPORT
PILSEN

SUURIMAS VALIKUS KARASTAVOID JOOKE!

ANTS SILVERE
ÕLLETUHAAS
LIVONIA

Jgäuks, kes tarvitab välismaa riidet, mida kodumaa vabrikud valmistavad, vähendab hoolimatult oma kaaskodanikkude tööd ja takistab meie majanduse edu.

A/s. KREENBALT

TALLINN.

BALTI PUUVILLAKETRAMISE JA KUDUMISE VABRIKU, KREENHOLMI PUUVILLASAADUSTE MANUFAKTUURI, SINDI TEKSTIILVABRIKUTE, end. Vöhrmann & Poeg, EESTI NIIDIVABRIKU

TOODETE SUURMÜÜGI KESKKOHT

VÄIKEMÜÜK KÕIGIS PAREMATES RIIDE- JA SEGAKAUPLUSTES LINNAS JA MAAL.

HIND 30 SENTI